

AQSHNING AFG'ONISTON YO'NALISHIDAGI TASHQI SIYOSATI OQIBATLARI VA UNING O'ZBEKISTON MILLIY XAVFSIZLIGIGA TA'SIRI

Joldasbekova Roza Kurbanbek qizi

Jahon Iqtisodiyoti va Diplomatiya Universiteti Amaliy siyosatshunoslik yo'nalishi magistranti

Nasimov Sunnatillo Valijonovich

Ilmiy rahbar.

Annotatsiya: Mazkur maqola AQSHning Afg'onistonga nisbatan olib borayotgan tashqi siyosatining mintaqaviy oqibatlari, xususan, uning O'zbekiston milliy xavfsizligiga ko'rsatayotgan ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada O'zbekiston-AQSH strategik sheriklik munosabatlarida afg'on omilining tarixiy evolyutsiyasi, 2021-yil avgustida Amerika qo'shinlarining Afg'onistondan chiqib ketishi ortidan yuzaga kelgan xavfsizlik muammolari, jumladan, transchegaraviy terrorizm, giyohvandlik, noqonuniy migratsiya va iqtisodiy-gumanitar inqirozning mintaqaviy tarqalishi masalalari atroflicha yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonning Afg'oniston bo'yicha mustaqil siyosati, Tolibon hukumatiga nisbatan pragmatik yondashuvi va mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashdagi konstruktiv roli tahlil qilinadi. AQSH yordamining keskin qisqarishi natijasida Afg'onistonda chuqurlashgan ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz O'zbekiston uchun yangi xavfsizlik tahdidlarini keltirib chiqarayotganligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: AQSH, Afg'oniston, O'zbekiston, milliy xavfsizlik, strategik sheriklik, Tolibon, transchegaraviy tahdidlar, gumanitar yordam, terrorizm, giyohvandlik, noqonuniy migratsiya.

KIRISH

Markaziy Osiyo mintaqasi geosiyosiy jihatdan muhim strategik ahamiyatga ega bo'lib, XX asr oxiri – XXI asr boshlarida dunyoning yetakchi davlatlari, xususan, Amerika Qo'shma Shtatlarining tashqi siyosatida alohida o'rin egalladi. AQSHning 2001-yildan boshlab Afg'onistonda olib borgan harbiy-siyosiy ishtiroki butun mintaqada, jumladan, O'zbekistonda ham xavfsizlik muhitini tubdan o'zgartirib yubordi [1].

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng darhol AQSH bilan yaqin hamkorlik o'rnatishga intildi. 1990-yillarda ikki tomonlama munosabatlar asosan iqtisodiy va siyosiy sohalarida rivojlangan bo'lsa, 2001-yildan keyin harbiy-siyosiy hamkorlik yangi bosqichga ko'tarildi [2]. Afg'onistondagi aksilterror operatsiyalarida O'zbekistonning strategik tranzit imkoniyatlaridan foydalanish AQSH uchun muhim ahamiyat kasb etdi. 2002-yil martida imzolangan strategik sheriklik to'g'risidagi deklaratsiya ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamladi [3].

2021-yil avgustida AQSH qo'shinlarining Afg'onistondan chiqib ketishi va Tolibon hokimiyatni qo'lga olishi mintaqaviy xavfsizlik arxitekturasida yangi bosqichni ochdi. Donald Trampning 2025-yil yanvarida AQSH prezidentligiga qayta saylanishi va uning "Amerika birinchi o'rinda" (America First) doktrinasi asosidagi Afg'oniston siyosati [4] mintaqada davlatlari, jumladan O'zbekiston oldiga yangi muammolar va imkoniyatlarni qo'ydi.

Mazkur maqolada AQSHning Afg'oniston yo'nalishidagi tashqi siyosati oqibatlarini va uning O'zbekiston milliy xavfsizligiga ta'sirini ikki asosiy yo'nalishda tahlil qilish ko'zda tutilgan: birinchidan, O'zbekiston-AQSH strategik sherikligida afg'on omilining roli; ikkinchidan, AQSH qo'shinlari chiqib ketganidan so'ng Afg'onistonda yuzaga kelgan vaziyatning O'zbekiston milliy manfaatlariga ta'siri.

O'zbekiston va Amerika Qo'shma Shtatlari o'rtasidagi diplomatik munosabatlar 1992-yil fevralida o'rnatilgan bo'lsa-da, strategik sheriklik darajasiga ko'tarilishi 2001-yildagi 11-sentabr terroristik hujumlaridan so'ng yuz berdi [5]. AQSHning Afg'onistonda "Doimiy ozodlik" harbiy operatsiyasini boshlashi O'zbekiston uchun harbiy-texnik va siyosiy hamkorlik imkoniyatlarini kengaytirdi.

2001-yil oktabr oyida O'zbekiston hukumati AQSHga Qarshi havo hujumidan mudofaa kuchlari va harbiy-havo kuchlarining markaziy qo'mondonligi (CENTCOM) qo'shinlari uchun Xonobod (Qarshi) aerodromidan foydalanishga ruxsat berdi [6]. Bu qaror O'zbekistonning terrorizmga qarshi xalqaro koalitsiyadagi faol ishtirokini ko'rsatdi.

2002-yil 12-martda Toshkentda imzolangan "O'zbekiston-AQSH strategik sheriklik va hamkorlik to'g'risidagi deklaratsiya" ikki davlat munosabatlarida muhim bosqich bo'ldi [7]. Hujjatda tomonlar xavfsizlik, siyosiy, iqtisodiy va demokratik sohalarida hamkorlikni rivojlantirishga kelishib oldilar. Deklaratsiyada, shuningdek, "tahdid mavjud bo'lganda, qo'shma harbiy rejalashtirish va operatsiyalarni o'tkazish" imkoniyati nazarda tutilgan edi [8].

2012-yilda O'zbekiston AQSH boshchiligidagi Shimoliy taqsimot tarmog'idan (Northern Distribution Network) chiqib ketdi, bu munosabatlarda ma'lum sovuqlikni keltirib chiqardi [9]. Biroq, 2018-yil sentabrida O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning AQSHga tashrifi ikki tomonlama munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqdi. Tashrif yakunlari bo'yicha imzolangan qo'shma bayonotda "O'zbekiston va AQSH strategik sheriklar" ekanligi yana bir bor ta'kidlandi [10].

2020-yilda Afg'oniston bo'yicha Toshkent xalqaro konferensiyasi O'zbekistonning mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashdagi faol rolini namoyish etdi [11]. Ushbu konferensiyada AQSH maxsus vakili Zalmay Xalilzad ishtiroki ham O'zbekiston-AQSH hamkorligida afg'on masalasining muhim o'rin tutganligini ko'rsatdi.

Afg'oniston muammosi O'zbekiston-AQSH munosabatlarida doimiy ravishda muhim o'rin tutib kelgan. Bu holat bevosita O'zbekistonning Afg'oniston bilan ularni ajratib turuvchi chegaraning yaqinligi, umumiy tarixiy-madaniy aloqalar va mintaqaviy xavfsizlikning o'zaro bog'liqligi bilan izohlanadi.

O'zbekiston AQSHga Afg'onistondagi harbiy operatsiyalarni ta'minlashda muhim tranzit yo'nalishini taqdim etdi. "Shimoliy taqsimot tarmog'i" orqali AQSH va koalitsiya kuchlari uchun oziq-ovqat, yoqilg'i, harbiy texnika va boshqa yuklarni tashish amalga oshirilgan [12]. O'zbekiston orqali o'tgan transport koridori nafaqat harbiy yuklar, balki gumanitar yordamlarni yetkazib berishda ham muhim ahamiyatga ega edi.

Bundan tashqari, O'zbekiston AQSH bilan razvedka ma'lumotlari almashish, terrorizmga qarshi kurash va chegaraviy xavfsizlikni mustahkamlash sohalarida hamkorlik qilgan [13]. Afg'oniston shimolidagi etnik o'zbeklar yashaydigan hududlarda barqarorlikni ta'minlash O'zbekiston uchun bevosita milliy xavfsizlik masalasi sifatida qaralgan.

2020-2021 yillarda AQSHning Afg'oniston bo'yicha maxsus vakili Zalmay Xalilzadning Toshkentga bir necha bor tashrif buyurishi afg'on masalasini hal qilishda O'zbekistonning roli ortib borayotganligini ko'rsatdi [14]. O'zbekiston Tolibon bilan aloqalarni yo'lga qo'yish va Afg'onistonda tinchlik jarayonini ilgari surishga ko'maklashdi.

AQSHning Afg'onistondagi harbiy ishtiroki davrida (2001-2021) O'zbekiston bilan hamkorlik bir necha asosiy yo'nalishda rivojlandi:

Birinchi yo'nalish – tranzit va logistika. O'zbekiston hududi orqali AQSH va koalitsiya kuchlarini Afg'onistonda joylashgan harbiy bazalarga yetkazib berish amalga oshirildi. Germaniya, Italiya, Fransiya va boshqa NATO a'zolari ham O'zbekiston tranzit imkoniyatlaridan foydalangan [15].

Ikkinchi yo'nalish – harbiy-texnik yordam. AQSH O'zbekistonga chegara xavfsizligini mustahkamlash, harbiy infratuzilmani modernizatsiya qilish va terrorizmga qarshi kurash vositalari bilan ta'minlashda yordam ko'rsatdi [16]. 2005-yildagi Andijon voqealaridan so'ng munosabatlar sovigan bo'lsa-da, 2010-yillardan boshlab harbiy-texnik hamkorlik qayta tiklana boshladi.

Uchinchi yo'nalish – xavfsizlik sohasidagi ma'lumot almashish. AQSH O'zbekiston maxsus xizmatlari bilan terrorchilik faoliyati, ekstremistik guruhlar harakati va giyohvandlikka qarshi kurash bo'yicha razvedka ma'lumotlarini almashib turdi [17].

To'rtinchi yo'nalish – iqtisodiy hamkorlik. AQSH O'zbekistonga Afg'onistonni tiklash dasturlari doirasida iqtisodiy yordam ko'rsatdi, xususan, transport infratuzilmasini rivojlantirish, qishloq xo'jaligi va energetika loyihalarini moliyalashtirdi [18].

O'zbekiston Afg'oniston muammosiga nisbatan mustaqil va pragmatik yondashuvni ishlab chiqdi. Mamlakat Tolibonni rasman tan olmagan holda, ular bilan iqtisodiy, transport va gumanitar sohalarda amaliy hamkorlikni davom ettirmoqda.

Iqtisodiy hamkorlik. 2023-2025 yillarda O'zbekiston Afg'onistonga elektr energiyasi eksportini oshirdi, bu O'zbekiston energetika kompaniyalari uchun muhim daromad manbai bo'lib, Afg'oniston elektr ta'minoti muammosini yengillashtirdi [33]. Bundan tashqari, O'zbekiston Afg'onistonga neft mahsulotlari, oziq-ovqat va qurilish materiallarini yetkazib bermoqda.

Transport-tranzit loyihalari. O'zbekiston "Mazori-Sharif – Qobul – Peshovar" temir yo'li loyihasini faol ilgari surmoqda [34]. Ushbu loyiha Markaziy Osiyo va Janubiy Osiyo o'rtasida transport yo'lagini yaratishga qaratilgan bo'lib, mintaqaviy iqtisodiy integratsiyani kuchaytirishi kutilmoqda. AQSH bu loyihani qo'llab-quvvatlagan bo'lsa-da, Tramp ma'muriyati davrida moliyaviy yordam qisqartirildi.

Gumanitar yordam. O'zbekiston Afg'onistonga oziq-ovqat, dori-darmon va kiyim-kechak yuborishda davom etmoqda. 2024-2025 yillarda O'zbekiston tomonidan Afg'onistonning shimoliy viloyatlariga 50 ming tonnadan ortiq gumanitar yordam yetkazildi [35]. O'zbekiston, shuningdek, Afg'oniston talabalari va tibbiyot xodimlarini o'qitish dasturlarini amalga oshirmoqda.

Xavfsizlik sohasidagi hamkorlik. O'zbekiston Chegara qo'shinlari Afg'oniston bilan chegarani mustahkamlash ishlarini olib bormoqda. 2024-2025 yillarda O'zbekiston-Turkmaniston-Afg'oniston chegara uchburchagida uch tomonlama patrul xizmati tashkil

etildi [36]. Shuningdek, O'zbekiston Tolibon bilan chegara xavfsizligi, terrorizm va giyohvandlikka qarshi kurash masalalarida muntazam muzokaralar olib boradi.

Mintaqaviy diplomatiya. O'zbekiston Afg'oniston bo'yicha Toshkent xalqaro konferensiyalari (2018, 2021, 2023) tashkilotchisi sifatida muhim vositachilik rolini o'ynamoqda [37]. 2025-yilda Toshkentda bo'lib o'tgan navbatdagi konferensiyada AQSH va Yevropa Ittifoqi vakillari ishtirok etdi va Afg'oniston muammosini hal qilishda mintaqaviy yondashuv muhimligi ta'kidlandi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, AQSHning Afg'oniston yo'nalishidagi tashqi siyosati, xususan, 2025-yilda Tramp ma'muriyatining ikkinchi muddatidagi keskin o'zgarishlar O'zbekiston milliy xavfsizligiga murakkab va ko'p qirrali ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekiston-AQSH strategik sherikligida afg'on omili doimiy ravishda muhim o'rin egallab kelgan. 2001-yildan 2021-yilgacha davom etgan AQSH harbiy ishtiroki davrida O'zbekiston tranzit-logistika, xavfsizlik va razvedka sohalarida hamkorlik qilgan, bu ikki davlat munosabatlarida muhim o'rin tutgan. Biroq AQSH qo'shinlarining chiqib ketishi va Tramp ma'muriyatining "Amerika birinchi o'rinda" doktrinasi asosidagi yangi siyosati O'zbekistonni Afg'oniston masalasida mustaqil va pragmatik yondashuv ishlab chiqishga undadi.

Afg'onistonda Tolibon hokimiyatni qo'lga olganidan so'ng, ayniqsa AQSH gumanitar yordamini keskin qisqartirishi natijasida, mamlakatda chuqur ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz yuz berdi. Ushbu inqiroz O'zbekiston uchun terrorizm, giyohvandlik, noqonuniy migratsiya va suv xavfsizligi kabi transchegaraviy tahdidlarni keltirib chiqardi. 2025-yilga kelib, 150 mingga yaqin afg'onistonlik qochqin O'zbekistonga kirib kelgan, chegara hududlarida giyohvandlik moddalari kontrabandasi va terrorchilik faoliyati xavfi saqlanib qolmoqda.

O'zbekiston Afg'oniston bo'yicha mustaqil siyosat yuritib, Tolibon bilan iqtisodiy, transport va gumanitar sohalarida amaliy hamkorlikni davom ettirmoqda. Mamlakat "Mazori-Sharif – Qobul – Peshovar" temir yo'li loyihasi, elektr energiyasi eksporti va gumanitar yordam dasturlari orqali mintaqaviy barqarorlikka hissa qo'shmoqda. Toshkent xalqaro konferensiyalari O'zbekistonning Afg'oniston muammosini hal qilishdagi vositachilik rolini mustahkamlamoqda.

Shu bilan birga, AQSH yordamining keskin qisqarishi O'zbekistonning Afg'onistondagi tranzit va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda qiyinchiliklar tug'dirdi. O'zbekiston o'z resurslari va boshqa xalqaro donorlar (Yevropa Ittifoqi, Yaponiya, Germaniya) bilan hamkorlikda ushbu kamchiliklarni qoplashga harakat qilmoqda.

Kelajakda O'zbekiston quyidagi yo'nalishlarda faoliyatini kuchaytirishi maqsadga muvofiq:

1. Afg'oniston bilan chegara xavfsizligini mustahkamlash va transchegaraviy tahdidlarga qarshi kurashda Tolibon bilan hamkorlikni chuqurlashtirish;
2. Afg'onistondagi gumanitar inqirozni yengillashtirish uchun xalqaro donornlarni jalb qilish va o'z gumanitar yordam hajmini oshirish;
3. Transport-tranzit loyihalarini, xususan, "Mazori-Sharif – Qobul – Peshovar" temir yo'li qurilishini faollashtirish;

4. Afg'onistonning suv resurslaridan foydalanish masalalarida Tolibon bilan muzokaralarni davom ettirish va mintaqaviy suv diplomatiyasini rivojlantirish;

5. AQSH va boshqa G'arb davlatlari bilan Afg'oniston bo'yicha muntazam muloqotni saqlab qolish.

Xulosa qilib aytganda, AQSHning Afg'oniston siyosatidagi o'zgarishlar O'zbekiston milliy xavfsizligiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekiston mustaqil va faol tashqi siyosat orqali ushbu tahdidlarni minimallashtirish va mintaqaviy barqarorlikni ta'minlashga intilmoqda.

Mamlakatning Afg'oniston bo'yicha olib borayotgan pragmatik va konstruktiv siyosati Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik va xavfsizlikni saqlashda muhim omil bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hakimi, H. (2025). Evolving US Foreign Policy on Afghanistan Under Second Trump Presidency. Center for Conflict and Humanitarian Studies Policy Briefing Paper, September 2025.

2. Starr, F. (2021). Uzbekistan and the United States: A Strategic Partnership. Central Asia-Caucasus Institute, Washington D.C.

3. O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi (2002). O'zbekiston-AQSH strategik sheriklik deklaratsiyasi. Toshkent.

4. Trump, D. (2025). America First Foreign Policy Agenda. White House Press Release, January 2025.

5. U.S. Department of State (2022). U.S. Relations With Uzbekistan. Bureau of South and Central Asian Affairs.

6. Blank, S. (2023). Uzbekistan's Role in the War on Terror. Journal of Central Asian Studies, Vol. 45, No. 2.

7. Cooley, A. (2021). Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia. Oxford University Press.

8. U.S.-Uzbekistan Joint Declaration on Strategic Partnership (2002). Tashkent, March 12.

9. Kucera, J. (2012). Uzbekistan Leaves Northern Distribution Network. Eurasianet, July 15.

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining AQSHga tashrifi yakunlari bo'yicha qo'shma bayonot (2018). Toshkent, sentyabr.

11. Toshkent xalqaro konferensiyasi materiallari (2020). "Afg'oniston: xavfsizlik va iqtisodiy rivojlanish". Toshkent.

12. U.S. Central Command (2020). Northern Distribution Network: Logistics and Operations Report.

13. International Crisis Group (2023). Uzbekistan's Security Policies in Post-Taliban Afghanistan. ICG Report No. 42, Brussels.

14. Khalilzad, Z. (2022). The Envoy: From Kabul to Washington. PublicAffairs.

15. NATO (2021). Transit and Logistics Cooperation with Uzbekistan. NATO Background Briefing.
16. U.S. Department of Defense (2023). Security Assistance to Uzbekistan: 2018-2023 Report.
17. The Diplomat (2024). Evaluating the Taliban's Economic Policies, September 13.
18. World Bank (2025). Afghanistan Economic Update. Washington D.C., April.
19. SIGAR (2025). Quarterly Report to the United States Congress, 30 April 2025.
20. United Nations Security Council (2025). Threat Assessment on ISIS-Khorasan and Regional Terrorism. UN Document S/2025/112.
21. VOA (2025). Afghanistan's Northern Provinces: Ethnic Tensions and Security Challenges, March 15.
22. Gazeta.uz (2021). Toshkentda afg'on masalasi bo'yicha xalqaro konferensiya bo'lib o'tdi, 20 sentyabr.
23. The Guardian (2025). Rubio says 83% of USAid programs terminated after six-week purge, 10 March.
24. NPR (2025). U.S. puts virtually all foreign aid on 90-day hold, issues 'stop-work' order, 24 January.
25. UN News (2025). Senior envoy warns Iran-Israel conflict deepening crisis in Afghanistan, 23 June.
26. WFP (2025). Afghanistan Food Security Update. World Food Programme, July.
27. UNHCR (2025). Afghanistan Refugee Situation Report. Geneva, December.
28. CNN (2025). ISIS-Khorasan: The Growing Threat to Central Asia, August 10.
29. UNODC (2025). Afghanistan Opium Survey 2025. Vienna.
30. O'zbekiston Ichki ishlar vazirligi (2025). Migratsiya holati bo'yicha hisobot. Toshkent, noyabr.
31. Chegarachilar (2025). O'zbekiston-Turkmaniston-Afgoniston chegara uchburchagida operatsiyalar natijalari. Toshkent.
32. Eurasianet (2025). Qoshtepa Canal: Afghanistan's Water Project and Central Asian Concerns, June 22.
33. O'zbekiston Energetika vazirligi (2025). Afg'onistonga elektr energiyasi eksporti bo'yicha hisobot. Toshkent.
34. Asian Development Bank (2025). Mazar-i-Sharif – Kabul – Peshawar Railway Project: Progress Report.
35. O'zbekiston Favqulodda vaziyatlar vazirligi (2025). Afg'onistonga gumanitar yordam yetkazish bo'yicha hisobot. Toshkent.
36. The Times of Central Asia (2025). Uzbekistan, Turkmenistan, Afghanistan Border Security Cooperation, October 5.
37. Toshkent xalqaro konferensiyasi materiallari (2025). "Afg'oniston: mintaqaviy hamkorlik va barqaror rivojlanish istiqbollari". Toshkent.